

ЗМІНА ЧИСЕЛЬНОСТІ БОБРА РІЧКОВОГО (*CASTOR FIBER LINNAEUS*, 1758) В УМОВАХ ЖИТОМИРЩИНИ

Бондар М. М.

Аспірант кафедри експлуатації лісових ресурсів

Постановка проблеми. Бобр, як мисливський вид, не набув такої популярності серед мисливців як заець сірий, лисиця руда чи кабан дикий. Але за останні роки цікавість мисливців до даного об'єкта полювання зростає. Хутро бобра є цінним і досить широко використовується для шиття одягу а також як оздоблювальний матеріал. М'ясо тварини має гарні смакові якості, а так званий бобровий струмінь, як вважається, має цілющі та лікувальні властивості.

Саме тому питання чисельності виду має важливу роль у визначенні лімітів на добування тварин, що забезпечить раціональне його використання і ведення мисливського господарства в цілому. Наведено результати обліку чисельності бобра, Державним управлінням лісового і мисливського господарства, на території Житомирської області. Здійснено детальний аналіз даних обліків за період 2013 – 2015 років, а також кількість добутих тварин за 15 років. Проаналізовано більше 80 мисливських організацій як державних, так і тимчасово наданих у користування угідь, загальна площа яких дорівнює 2184,5 тис.га.

Визначено, що чисельність бобра має тенденцію до збільшення. Найбільша чисельність тварин припадає на державні підприємства лісового господарства області – 2972 особини на загальній площі 463,3 тис.га, на УТМР Житомирської області при площі угідь – 1081,4 тис.га, чисельність бобра річкового сягає 2699 особин, а на інші мисливські товариства при їх загальній площі в 623,2 тис.га, чисельність складає 2510 особин виду.

Ключові слова. бобр річковий, динаміка чисельності, кількість особин, мисливські господарства, УТМР (українське товариство мисливців та рибалок), ДП, ЛГ (державне підприємство, лісове господарство).

Аналіз останніх досліджень та постановка проблеми. Перш ніж аналізувати динаміку чисельності, зазначимо, що у розвитку будь-якої популяції бобра дослідники чітко виділяють три періоди (стадії): 1) формування популяції; 2) бурхливий ріст чисельності популяції (до 50–70% приросту); 3) стабілізація приросту і його зниження. Високі темпи росту популяції можуть спостерігатися тільки при загальній низькій щільності заселення угідь і наявності вільних кормових ділянок для утворення нових поселень [2, 3, 4,5].

Понад 40 років тому (з 1971 по 2011 рр.) бобрер увійшов до складу фауни промислових мисливських тварин України. Нині бобрер європейський не включений до Червоної книги України. Згідно з Червоною книгою МСОП, його віднесено до категорії «Near Threatened», тобто вид, що знаходиться у стані, близькому до загрозливого. Відповідно до Бернської конвенції (додаток 3.) «Реєстр видів, що підлягають охороні», бобрер європейський віднесений до категорії «Least Concern», тобто вид, що знаходиться під невеликою загрозою. Крім того, бобрер занесений до регіональних Червоних списків України (ДЗМПСХ) [7].

Станом на 01.01.2011 р. чисельність бобра європейського в Україні становила 45,7 тис. особин. Нині ареал поширення виду в Україні охоплює значну частину території країни. Він розповсюджений в 21 з 25 областей, з яких 74% припадає на зону Полісся, 17 – Лісостеп, 5 – Степ і 4% Карпати. Розселення популяції бобра в різних областях нерівномірне за неоднорідності їх території, щодо придатності для його існування, а також і особливостей минулого розповсюдження тварин [6].

Мисливсько-господарські організації не ведуть належного обліку чисельності бобрів, не дотримуються науково обґрунтованих норм вилучення тварин для підтримання їх оптимальної чисельності [2]. Причинами цього, на наш погляд, є слабке матеріально-технічне забезпечення, недостатній рівень кваліфікованих кадрів а також слабка зацікавленість мисливців і лісомисливських господарств щодо добування і використання бобра як об'єкта полювання.

Отже, динаміка чисельності бобра прямо залежить від запасів деревно-чагарникових кормів вздовж прибережної смуги водно-болотних угідь, а їх достаток визначає тривалість існування поселень. Бобри у повному обсязі не знищують запаси корму у межах своїх поселень, а лише до певної межі. Деякі дослідники (Хлебович В.К. Балодис М.М.) пояснюють це явище тим, що при зменшенні запасів корму енергетичні витрати на його збір значно збільшуються, і тварини змушені мігрувати в пошуках більш багатой кормової бази. Завдяки порослевій відновлювальній здатності верби, осики і берези, через деякий час (щонайменше через три роки), запаси деревних кормів на території занедбаного поселення відновлюються і бобри знову можуть заселяти ці ділянки [1,8].

Мета досліджень. Визначити та дати пояснення зміні чисельності бобра річкового в мисливських господарствах області.

Методика досліджень. Для досягнення мети роботи використовувалися лабораторно-камеральні та аналітичні методи досліджень, стан чисельності визначався за даними обліків та їх аналізом.

Результати досліджень. Аналіз проводився за даними офіційної статистики Житомирського обласного управління лісового і мисливського господарства, за основу взята форма 2Тп мисливства.

Загальна динаміка чисельності бобра річкового, та частка добутих тварин, за даний період часу, наведена у табл. 1.

Табл. 1. Чисельність та добування бобра у Житомирській області

Рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
Чисельність	4569	5297	5317	5173	6064	6449	7030	
Добуто	35			8	5	17	21	
Рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Чисельність	7668	7310	9254	8560	8540	8540	8594	8536
Добуто	32	23	12	10	16	16	21	25

За даними (табл. 1) чітко простежується зростання чисельності за 15 років, вона зростає майже на 87%, це в середньому за рік становить 5,8%. Динаміка приросту чисельності бобра є нерівномірною (рис. 1.). Максимальний приріст чисельності спостерігається в період 2009 - 2010 рік, з 7310 особин, до 9254 особин, що складає 27% приросту за рік. А з 2010 по 2011 рр.

чисельність скорочується до 8560 особин, що складає близько 9%. Це є характерною ознакою розвитку будь-якої популяції бобра, що і відзначали дані автори [2, 3, 4, 5]. Частка добутих тварин максимально склала 32 особин на рік, отже полювання не є причиною зміни чисельності.

Рис. 1. Чисельність та динаміка приросту бобра в Житомирській області за 2001 – 2015 рр.

Період 2011 – 2015 рр. спостерігається стабілізація чисельності виду, і його скорочення 8560 – 8536 особин. Це відповідає третьому етапу розвитку поселення бобрів за висновками ряду науковців [2, 3, 4, 5]. Розглянемо дані чисельності тварин більш детально, за останні три роки, в розрізі по користувачам мисливських угідь (табл. 2.)

За даними (табл.2) ми бачимо, що найбільше тварин мешкає в межах Житомирського ОУЛМГ, і складає на 2015 рік одну особину на 15,5га загальної площі. Серед них найбільшою чисельністю бобра річкового припадає на ДП «Олевське ЛГ» - 519 особин; ДП «Городницьке ЛГ» - 534 особини і ДП «Білокоровицьке ЛГ» - 365 одиниць, хоча на період 2014 року, в даному господарстві, чисельність бобра становила 618 особин. Найбільш імовірною причиною цього є сильна засуха впродовж літньо-осіннього періоду 2015 року. Інші господарства даного користувача значних змін в динаміці чисельності не зазнали, що характеризує третю стадію розвитку бобрового поселення – стабілізація чисельності та її зменшення [2, 3, 4, 5].

Табл. 2. Чисельність бобра в межах користувачів мисливських угідь

Рік	2013		2014		2015	
	Площа угідь, тис. га	Бобер	Площа угідь, тис. га	Бобер	Площа угідь, тис. га	Бобер
Житомирське ОУЛМГ, усього	480,3	2816	480,3	2972	417,3	2569
Житомирська УТМР, усього	1081,4	2369	1081,4	2699	1081,9	2641
Інші, всього	620,2	2986	623,3	2510	644,5	2723
Область, всього	2181,9	8171	2185,0	8181	2143,7	7933

Житомирська УТМР найбільша за площею 1081899га. Але чисельність бобра у відношенні до загальної площі є мізерною, і складає 1 особину на 410га у 2015 році. Найчисельнішою серед них є Житомирська ОО УТМР, яка має значну площу - 612462га, в

якому налічується 1412 особин бобра, або 54% від чисельності загалом. Щільність тварин в даному господарстві складає 1 особину на 434га. Щільність бобрів найбільша в Смільчинській РО УТМР 1/239га, і Бердичівській МРО УТМР 1/244га. Що стосується динаміки чисельності, то чисельність бобра в 2014 році зросла на 330 особин, і зменшилася на 58 особин в 2015 році.

Щільність бобрів у інших мисливських господарствах у 2015 році складає 1 особина на 237га. Найбільша чисельність тварин є у господарстві ГО «КМР Полісся» і складає 620 особин, або 23%. Що стосується динаміки чисельності, то в даних користувачів спостерігається зменшення чисельності бобра в період з 2013 по 2014 рр., на 476 особин, і їх збільшення на 213 особин в 2015 році.

Щільність поселення бобра річкового в умовах Житомирщини є дуже малозначною, так як даний вид є напівводним гризуном, то відповідно він не може заселяти поля та луки, а також ліси, які не мають водойми. В Табл. 3. Наведено кількість водно-болотних угідь, в яких і мешкає досліджуваний об'єкт.

Таблиця. 3.

Розподіл площ мисливських угідь за типами, станом на 1 січня 2016року

Користувачі мисливських угідь	Площа угідь, тис. га			
	польові	лісові	водно-болотні	Всього
Житомирське ОУЛМГ	383,7	16,7	16,9	417,3
Житомирська УТМР	137,5	877,6	66,8	1081,9
Інші (громадські та приватні) господарства	372,1	243,9	28,5	644,5
Область, всього	891,8	1136,5	112,2	2140,5

Розрахувавши щільність поселень бобра річкового, за даними водно-болотних угідь (табл.3.), отримуємо наступні результати: щільність заселення бобром водно-болотних угідь області в цілому складає 1 особину на 14га. В умовах Житомирського ОУЛМГ – 1/5, 6га; Житомирська УТМР – 1/25, 3га; Інші (громадські та приватні) господарства 1/10, 5га.

Висновки. Чисельність бобра річкового складає 7933 особин, середня щільність заселення тварин водно-болотних угідь дорівнює 1 особину на 14га. Найбільше тварин мешкає в межах Житомирського ОУЛМГ, і складає на 2015 рік 1 особину на 15,5га загальної площі. Серед них найбільшою чисельністю бобра річкового припадає на ДП «Олевське ЛГ» - 519 особин; ДП «Городницьке ЛГ» - 534 особини і ДП «Білокоровицьке ЛГ» - 365 одиниць. Полювання на бобра відбувається з дуже малою інтенсивністю, загалом за 15 років було добуто 241 особина, тобто близько 16 особин на рік.

Список використаних джерел

1. Балодис М.М. Вопросы бобрового хозяйства Латвийской ССР. / М.М. Балодис // Ведение заповедного хозяйства в лесостепной и степной зонах СССР. Воронеж, 1979. – С. 103 — 106.
2. Лавов М.А. Акклиматизация речного бобра в Красноярском крае / М.А. Лавов // Бюл. МОИП, отд. биол., Т. 78, вып 7, 1973. – 50 с.
3. Маевский П.Ф. Флора Европейской части СССР. / П.Ф. Маевский // М., 1964. – С. 94 – 145.
4. Мельников Ю.И. Речной бобр и проблемы его реакклиматизации в восточной Сибири. // // Сибирская зоологическая конференция. Новосибирск, 2004. – С. 155 – 156.
5. Панов Г.Н. Результаты акклиматизации, перспективы расширения ареала и увеличение численности бобров в Красноярском крае / Г.Н. Панов // 119 Экология диких животных и растений и их использование. – Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та., 1970. – С. 49-54.

6. Ставровский Д.Д. Влияние бобра на прибрежные экосистемы Березинского заповедника. / Д.Д. Ставровский, Л.А. Ставровская // Грызуны. Материалы VI Всесоюзного совещания. Л., 1983. – С. 497 — 499.

7. Boyce M. Beaver population ecology in Interior Alaska. / M. Boyce // Thesis. Presented to the Faculty of the University of Alaska for the Degree of Master of Science. Fairbanks, Alaska, 1974. – 161 pp

8. Хлебович В.К. Итоги экспедиции по обследованию и количественному учету бобров в бассейне р. Воронеж / В.К. Хлебович // Воронеж, 1938. – 67 с.